

УДК 061.66:338.439.5

*Свиноус І.В. д.е.н., професор
Гура А.М. к.е.н., доцент
Білоцерківський національний аграрний університет*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОНСУЛЬТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

***Анотація.** В статті розглядаються організаційно-економічні засади формування інформаційно-консультаційного забезпечення збуту продукції сільськогосподарськими підприємствами. За допомогою інформаційно-аналітичного центру моніторингу соціально-економічних показників усуваються недоліки у системі аналітичної обробки даних, що сприяє ефективному забезпеченню інформаційних потреб користувачів. Впровадження системи передбачає застосування сучасних методів обробки й аналізу інформації. Забезпечення функціонування ІАС «Моніторинг АПК», керування його середовищем та управління повноваженнями його користувачів покладається на інформаційно-аналітичний центр, як наукового і практичного центру аграрної науки і освіти, при Міністерстві аграрної політики і продовольства.*

***Ключові слова:** інформаційно-консультативне забезпечення, сільськогосподарські підприємства, інформаційна система, збут.*

Jel code classification: Q11, Q13

*Svinous I.V., doctor of Economics, professor
Gura A.M., PhD, Associate Professor
Bila Tserkva National Agrarian University*

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PRINCIPLES OF FORMATION OF INFORMATION AND CONSULTATION SUPPLY OF AGRICULTURAL PRODUCTS PRODUCTION

***Abstract.** The article deals with the organizational and economic principles of the formation of informational and consulting support for the sale of products by agricultural enterprises. With the help of the information-analytical center for monitoring socio-economic indicators, the weaknesses in the system of analytical data processing are eliminated, which promotes the effective provision of information needs of users.*

An important direction of the information provision of the participants in the agro-food market is the development of an automated system for monitoring the socio-economic development of agro-industrial production, agrarian market and ecology of rural areas for providing information to the central authorities of the state and local governments, scientific and educational institutions, the private sector, dairy producers, agrarian non-governmental organizations and associations, advisory services and rural population.

Implementation of the system will enable the following tasks to be solved: introduction of the newest technologies of collection, systematization, processing and dissemination of information for ensuring its efficiency, quality and reliability; creation of the possibility for collective use of computer software in order to increase the effectiveness of work with information production, market, educational and research character; improvement of access to national and world information resources of the rural population; effective targeting of information flows for servicing the rural population and agrarian enterprises; provision of feedback from the rural population to central government bodies, research and education institutions.

The introduction of the system will allow the use of modern methods of processing and analyzing information that will ensure the functioning of IAS "Monitoring of AIC". The management of its environment and management of authority-its users is reliant on the information-analytical center, as a scientific and practical center of agrarian science and education, under the Ministry of Agrarian Policy and Food. This will significantly improve and optimize business processes, standardize reference information, organize information arrays, reduce the time of passage of information flows, which ultimately contributes to rationalization of production and sales activities.

***Key words:** informational and consultative support, agricultural enterprises, information system, sales.*

Постановка проблеми. Основою формування ефективної стратегії розвитку збутової діяльності сільськогосподарських підприємств є розвинута інформаційна інфраструктура, яка забезпечує збір, обробку, зберігання, перетворення і доведення необхідної інформації споживачам, якими можуть бути як органи державного управління, так і різноманітні учасники ринку агропродовольчої продукції. Для раціонального використання інформації на будь-якому рівні управління її необхідно правильно відібрати та сформулювати, враховуючи її динамічність, здатність до перетворення, можливість багаторазового використання. Щоби найбільш повно відповідати задоволенню цілей і завдань управління, інформація повинна характеризуватися: повнотою, щоб мати достатньо даних для прийняття управлінських рішень і використання широкого діапазону методів дослідження; актуальною, тобто відображати реальний стан об'єкта; доступною, щоби мати можливість одержати певну інформацію доступними й адекватними методами її інтерпретації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості діяльності організацій інформаційно-консультативного забезпечення, зокрема проблеми становлення, функціонування дорадчих служб, каталізатору науково-технічного прогресу, розглядаються такими вченими, як Т. А. Бутенко, М. Ф. Кропивко, М. І. Лобанов, П. Т. Саблук, В. В. Самсонова. Зокрема, В. В. Ключан акцентує увагу на особливостях розвитку кооперативних форм інформаційно-консультативного обслуговування.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо формування ефективної системи інформаційно-консультативного забезпечення збуту сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Збір, аналіз і розподіл інформації щодо збуту сільськогосподарської продукції повинні забезпечувати органи управління у межах багатоцільової інформаційної системи як сукупності персоналу, обладнання, процедур і методів, які дозволяють обробляти і подавати необхідні відомості для прийнят-

тя управлінських рішень [1].

При формуванні інформаційної системи управління збутом сільськогосподарської продукції необхідно: визначити коло користувачів інформації та інформаційні потреби; джерела інформації; структуру створених баз даних; порядок надання інформації [2]. Характерною особливістю інформаційної системи повинна стати її спроможність інтегруватись в організаційну структуру управління всіх учасників каналів реалізації для раціонального задоволення потреб усіх заінтересованих користувачів.

Джерелами інформаційних потоків на регіональному рівні є товаровиробники сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, заготівельні організації, регіональні структури оптової й роздрібної торгівлі, різні асоціації та об'єднання товаровиробників, торговців і переробників, товарні біржі. Система інформаційного забезпечення повинна висвітлювати показники їх діяльності, а також фактори зовнішнього середовища, які довгостроково впливають на неї; конкурентне оточення, включаючи ринки (місцевий, районний, регіональний, міжрегіональний, національний), споживачів (індивідуальних та промислових), постачальників, основних конкурентів. На основі аналізу одержаної інформації виявляються сильні та слабкі сторони сільськогосподарських підприємств, реальні можливості та загрози, прогнозується розвиток ринків, порівнюються канали розподілу, розробляється збутова стратегія, яка, в свою чергу, визначає структурні зміни у виробничій діяльності [3].

У загальному вигляді інформацію, яка дозволить об'ємно й достовірно оцінити рівень виробництва та збуту сільськогосподарської продукції в регіоні й відображає основні аспекти соціально-економічного розвитку області, діяльність сільськогосподарських, переробних і заготівельних організацій, динаміку кон'юнктури ринку агропродовольчого ринку доцільно звести у дві групи: показники макроекономічного і показники мікроекономічного розвитку.

Одним з основних джерел забезпечення суб'єктів аграрного ринку офіційною ста-

тистичною інформацією є Державна служба статистики України. Ця служба, у межах своєї компетенції, здійснює збір і розробку статистичної інформації, яка може бути використана для характеристики аграрного сектору, з щомісячною, кварталною та річною періодичністю. Основним цільовим призначенням державної статистичної інформації є забезпечення інформаційної підтримки діяльності органів державної влади з метою прийняття ними відповідних управлінських рішень [4]. Враховуючи це, значна частина статистичної інформації має макроекономічний характер. Диверсифікація державної статистичної інформації, її аналіз та полегшення доступу до неї можуть відігравати ключову роль у питанні покращання використання статистичної інформації в Україні.

Використання інформаційно-аналітичної системи (ІАС) спрямоване на подальше формування комплексної системи накопичення й аналізу соціально-економічних показників, забезпечення аналізу даних на різних рівнях і для різних груп користувачів, планування, моделювання, фінансового аналізу, шляхом підготовки статистичної та аналітичної звітності, оперативного аналізу даних, включаючи регламентовані звіти, довільні запити та багатовимірний оперативний аналіз даних (OLAP – технологія обробки даних (online analytical processing)) на основі автоматизованого аналітичного інструментарію. ІАС сприяє підвищенню ефективності та якості інформаційно-аналітичної й управлінської діяльності всіх рівнів управління агропромислового комплексу [5].

За допомогою інформаційно-аналітичного центру моніторингу соціально-економічних показників усуваються недоліки у системі аналітичної обробки даних, що сприяє ефективному забезпеченню інформаційних потреб користувачів. Впровадження системи передбачає запровадження сучасних методів обробки й аналізу інформації.

Діяльність системи соціально-економічного моніторингу АПК України забезпечить: можливість експертної оцінки інформації; застосування сучасних інформаційних технологій супроводу інформа-

ційно-аналітичної та управлінської діяльності на основі аналітичної обробки даних та СППР технологій; формування результатів аналізу інформації; звітів про кількість і типи оброблюваної інформації; підготовки та отримання статистичної та аналітичної звітності; здійснення експертних оцінок на основі аналізу інформації з баз даних.

Для забезпечення ефективної обробки й аналізу даних моніторингу соціально-економічних показників створювана інформаційно-аналітична система є найкращим інструментарієм, що ґрунтується на базі даних, та включає такі базові блоки логічної структури:

-сервер баз даних. Забезпечує механізм для збереження, пошуку, одержання та модифікації інформації;

-веб-сервер. Забезпечує виконання інтернет-порталу «Інформаційно-аналітичний центр моніторингу стану агропромислового комплексу України»;

-Інтернет-портал «Інформаційно-аналітичний центр моніторингу стану агропромислового комплексу України». Реалізує функції бізнес-логіки системи для користувачів внутрішньої мережі та в територіальних підрозділах;

-внутрішні клієнти. Користувачі (фахівці та керівництво), що працюють з названого інтернет-порталу в межах локальної мережі;

-зовнішні (регіональні) клієнти. Користувачі регіональних підрозділів галузі, що можуть працювати з інтернет-порталом «Інформаційно-аналітична система моніторингу стану агропромислового комплексу України» в межах мережі ІАС «Моніторинг АПК».

ІАС «Моніторинг АПК» відповідно до «клієнт/серверної» технології обробки й доступу до інформації, пристосована до використання комунікаційних каналів і відповідних протоколів обміну. ІАС забезпечує оперативність, достовірність, доступність та конфіденційність інформації в ІАС «Моніторинг АПК», а також підвищення ефективності й досягнення якісно нового рівня прийняття управлінських рішень.

ІАС спроектована як багатофункціональна система для збору, обробки, збереження та представлення кінцевому корис-

тувачеві всього обсягу інформації щодо моніторингу соціально-економічних показників аграрного комплексу України.

Доступ кінцевого користувача до інформації ІАС забезпечується як за допомогою web-технології – «тонкий клієнт», так і за допомогою клієнт-серверної технології – «товстий клієнт».

Крім того, нами обґрунтовано рішення щодо: інформаційного забезпечення системи; програмного забезпечення системи; основного програмного забезпечення; системного програмного забезпечення; програмного забезпечення аналітичної обробки даних; програмного забезпечення пошуку, відбору, фільтрації та адміністрування даних; програмного забезпечення побудови екранних форм системи; програмного забезпечення завантаження даних; організації структури системи; загальна характеристика організаційної структури; функціональні обов'язки посадових осіб підрозділів; функціонування системи; підготовки системи автоматизації до вводу в дію.

У якості технічних вимог до функціонування системи було визначено такі: вимоги щодо функціональної структури системи; вимоги до складу функцій системи; вимоги до принципів створення системи; вимоги до принципів функціонування системи; вимоги до інформаційно-аналітичного інструментарію; вимоги до функцій пошуку, відбору та фільтрації даних; вимоги до побудови екранних форм; вимоги до реалізації функцій аналізу; вимоги до видів забезпечення: вимоги до інформаційного забезпечення; вимоги до організаційного забезпечення; вимоги до лінгвістичного забезпечення; вимоги до чисельності та кваліфікації персоналу системи; вимоги щодо надійності; вимоги щодо безпеки; вимоги щодо патентної чистоти; вимоги щодо стандартизації та уніфікації.

Аналіз даних в інформаційно-аналітичній системі здійснюватиметься на основі використання засобів доступу та аналізу в базах даних найдетальнішої інформації, засобів створення регламентованих звітів, засобів виконання нерегламентованих звітів, візуальних засобів (графіки), засобів багатовимірного аналізу даних і середньої складності статистичних або

інших математичних методів аналізу даних.

ІАС моніторингу соціально-економічних показників забезпечує формування регламентованих, нерегламентованих звітів, аналітичних запитів і підтримує виконання таких функцій: проектування та формування потрібного набору ієрархій, зв'язків, фільтрів, що, адекватно описують предметну область; діалогове формування запитів на отримання інформації, з можливістю безпосереднього формування та відправки SQL-запиту з клієнтського місця; забезпечення взаємодії з інтегрованою базою даних для отримання необхідної інформації з клієнтського місця із забезпеченням відповідного рівня захисту інформації; забезпечення взаємодії з джерелами інформації, що не належать до інтегрованої бази даних з клієнтського місця із забезпеченням відповідного рівня захисту інформації.

Під час формування звітів реалізуються такі можливості: визначення структури звітних показників; фільтрація, групування та сортування значень показників у межах звіту; виконання порівняльного аналізу певних зведених статистичних показників з еталоном, показниками минулих періодів тощо; виявлення відхилень та за допомогою перегляду більш деталізованих звітів виявлення причин відхилень.

Важливим напрямом інформаційного забезпечення учасників агропродовольчого ринку є розробка автоматизованої системи моніторингу соціально-економічного розвитку агропромислового виробництва, аграрного ринку та екології сільських територій для інформаційного забезпечення центральних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наукових і освітніх установ, приватного сектору, сільськогосподарських виробників, аграрних неурядових організацій та асоціацій, дорадчих служб та сільського населення [6].

Реалізація системи дасть можливість вирішити такі завдання: впровадження новітніх технологій збору, систематизації, обробки та поширення інформації для забезпечення її оперативності, якості, надійності; створення можливості для колективного використання комп'ютерного програмного забезпечення з метою підвищен-

ня результативності роботи з інформацією виробничого, ринкового, навчального та дослідницького характеру; покращання можливостей доступу до національних і світових інформаційних ресурсів сільського населення; ефективного спрямування інформаційних потоків на обслуговування сільського населення та аграрних підприємств; забезпечення зворотного зв'язку від сільського населення до центральних органів державної влади, науково-дослідних та навчальних закладів.

Пріоритетом побудови автоматизованої системи моніторингу є створення єдиного інформаційного простору (принцип єдиного вікна, єдиної точки входу), який відповідатиме потребам та забезпечуватиме доступ до інформації для всіх суб'єктів агропродовольчого сектору України.

Автоматизована система моніторингу повинна включати такі підсистеми: підсистема статистичної звітності; підсистема відомчої статистики; підсистема ринкових даних та інформації про якість і безпеку продовольства; підсистема дистанційного контролю за станом сільськогосподарських угідь; підсистема наукових досліджень та розробок; підсистема інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень на різних рівнях.

Програмне забезпечення для автоматизованого моніторингу має гарантувати збір, зберігання, перетворення, аналіз, моделювання та доставку інформації в процесі роботи над задачами, які пов'язані з прийняттям рішень на основі фактичних даних, та реалізувати наступне: платформу, що сприятиме розв'язанню задач, які виникають в агропродовольчому секторі на всіх рівнях адміністративної, виробничої та організаційної ієрархій; зв'язок технологічних і соціально-економічних процесів, а також виробничих та соціальних структур з розвитком сільських територій; функції окремих ланок і об'єктів в цілісну систему, з урахуванням впливу зовнішніх факторів на результат функціонування об'єктів та суб'єктів сільського господарства на різних рівнях; аналіз впливу зовнішніх факторів на функціонування аграрних установ на всіх рівнях.

Для реалізації таких масштабних за-

вдань необхідно застосовувати найсучасніше програмне забезпечення, на основі якого можна вирішувати як задачі сьогодення так і мати гарантію його відповідності (модифікації) задачам майбутнього. Таке програмне забезпечення, що враховує всі необхідні вимоги, які ставлять так звані системи бізнес-аналітики та системи бізнес-аналізу.

Основними недоліками існуючих інформаційних систем агропродовольчого комплексу можна назвати: застарілі технології збору, систематизації, обробки й поширення інформації, що не дозволяють забезпечити її оперативність та надійність; велика частка інформації низької якості, яка є застарілою або неструктурованою; обмеженість технічних можливостей доступу до національних та світових інформаційних ресурсів сільських жителів; відсутність механізмів зворотного зв'язку від сільського населення до центральних органів державної влади, науково-дослідних та навчальних установ тощо; нестача комплексних інформаційних ресурсів ринкового призначення та відсутність механізмів їх оновлення; відсутність ефективного спрямування існуючих інформаційних потоків на обслуговування сільського населення й аграрних підприємств; невідповідність інформації потребам сільського населення та сільськогосподарських виробників.

З огляду на це необхідно сформувати єдине агропродовольче інформаційне середовище та розробити автоматизовану інформаційно-аналітичну систему моніторингу агропромислового сектору, яка б задовольняла інформаційні потреби органів державної влади та неурядових організацій, виробників і переробників сільськогосподарської продукції, підтримуючих АПК галузей, установ аграрної освіти і науки, сільського населення, а також всіх інших учасників аграрного сектору України або інших сторін, що пов'язані з ним (у тому числі різних груп споживачів продукції) на проголошених ООН принципах для забезпечення сталого аграрного розвитку та інтеграції аграрного сектору України у світовий економічний простір.

Інформаційні підсистеми автоматизова-

ної системи моніторингу соціально-економічного розвитку АПК мають формуватись з урахуванням основних інформаційних потоків (джерел): підсистема статистичної звітності; підсистема відомчої статистики; підсистема ринкових даних та інформації про якість і безпеку продо-

вольства; підсистема дистанційного контролю за станом сільськогосподарських угідь; підсистема наукових досліджень та розробок; підсистема інформаційно-аналітичної підтримки прийняття рішень на різних рівнях(рис. 1).

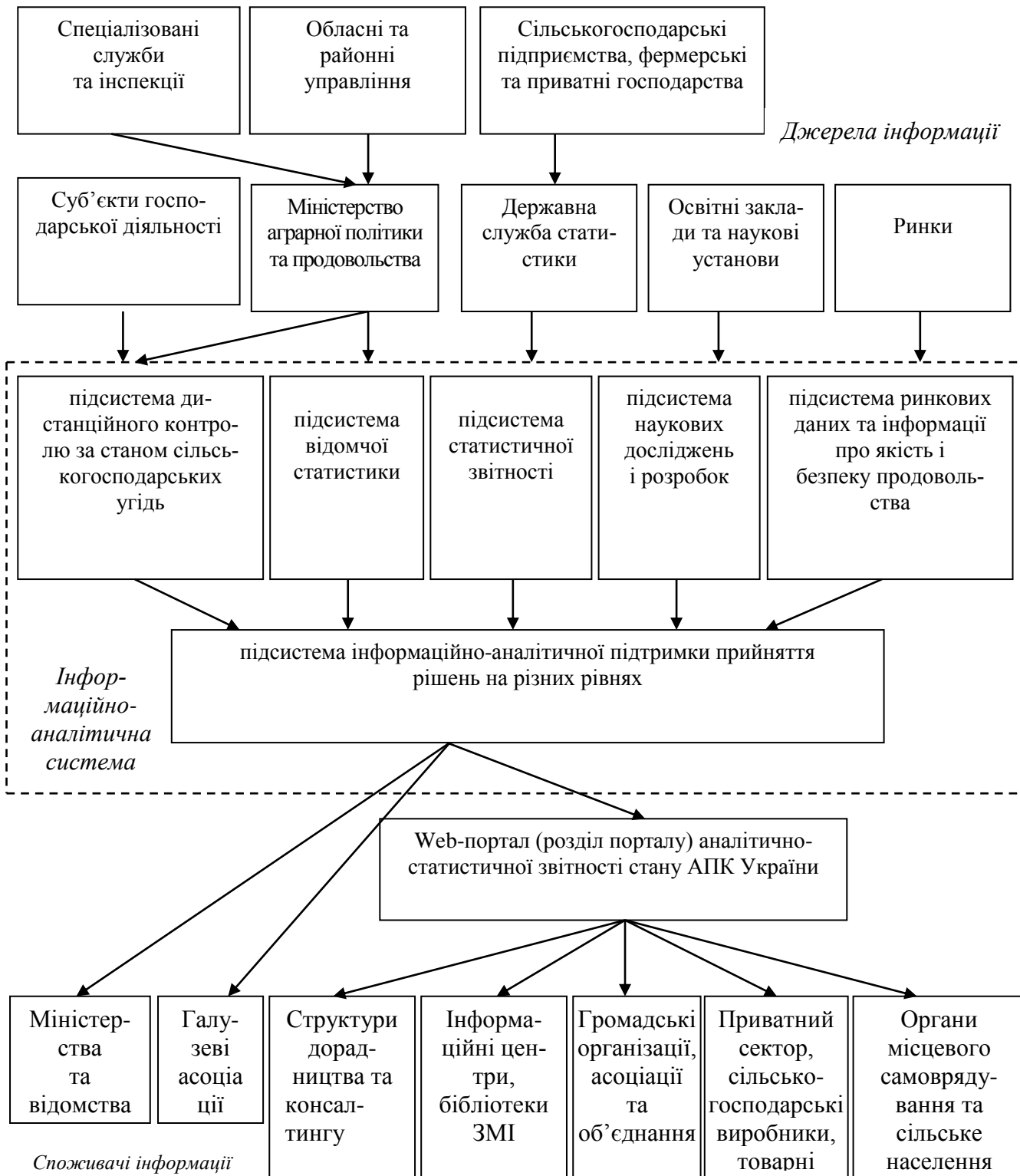

Рис. 1. Схема зв'язків інформаційно-аналітичної системи

Джерело: розробка авторів

Забезпечення функціонування ІАС «Моніторинг АПК», керування його середовищем та управління повноваженнями його користувачів покладається на інформаційно-аналітичний центр, як наукового і практичного центру аграрної науки і освіти, при Міністерстві аграрної політики і продовольства.

Інформаційно-аналітична система моніторингу соціально-економічного стану агропромислового комплексу повинна базуватись на цілому комплексі автоматизованої системи. Основними компонентами програмної будови, які забезпечують автоматизоване розв'язання задач, є: серверна операційна система; операційні системи клієнтських робочих станцій (АРМ користувачів); система управління базами даних (СУБД); інструментальні програмні засоби, які забезпечують прискорену автоматизовану розробку прикладних програм для розв'язання задач предметної області аналізу руху пугівок; мови програмування високого рівня; мережеві протоколи; програмні засоби сервісного обслуговування та тестування [7].

Важливим напрямом підвищення ефективності збутової діяльності на всіх рівнях є використання сучасних інформаційних технологій в управлінні, а також підтримки розвитку інформаційно-технічного забезпечення систем управління на підприємстві. Нами запропоновано систему інформаційного забезпечення управління виробництвом та збутом сільськогосподарської продукції на рівні підприємства, яка дозволить: підтримувати управління виробничими ресурсами за різними напрямками діяльності; автоматизувати діяльність усіх підрозділів і структур системи управління

(АСУ); забезпечити інтеграцію із автоматизованою системою моніторингу «Моніторинг АПК».

Висновки. Так, управління виробничими ресурсами забезпечується через можливість інформаційних систем планувати діяльність підприємства на різних рівнях; формувати програму збуту продукції; здійснювати виробниче і фінансове планування; формувати основний виробничий план-графік, плани закупівлі матеріально-технічних ресурсів та ін. Оперативне відображення результатів діяльності у режимі реального часу дозволяє проводити порівняння планів і результатів та приймати управлінські рішення.

Сучасним інструментом інформаційно-аналітичної та методичної підтримки управління сільськогосподарських підприємств повинен стати оперативний контроль ефективності виробничо-збутової діяльності. Він являє собою постійно діючу систему моніторингу й аналізу тенденцій зміни показників, що характеризують динаміку і причинно-наслідкові фактори зміни ефективності виробництва та збуту сільськогосподарської продукції, орієнтовану на прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Отже, впровадження та використання інформаційного сховища в сільськогосподарських підприємствах дозволить істотно поліпшити й оптимізувати бізнес-процеси, стандартизувати нормативно-довідкову інформацію, впорядкувати інформаційні масиви, скоротити час проходження інформаційних потоків, що в кінцевому рахунку сприятиме раціоналізації виробничо-збутової діяльності.

Список літератури

1. Бурцев В. В. Совершенствование системы управления сбытом продукции / В. В. Бурцев // Маркетинг в России и за рубежом. – 2007. – № 6. – С. 12–18.
2. Чумак Г. В. Стратегія інформаційного забезпечення АПК і сільського населення до 2015 року / Г. В. Чумак. – К. : НАУ, 2006. – 45 с.
3. Швиденко М. З., Свиноус І. В. Організаційно-методичні підходи щодо формування статистичної інформації в сільському господарстві / М. З. Швиденко, І. В. Свиноус // Вісник аграрної науки. – 2011. – № 11. – С. 69–71.
4. Гореткина Е. Рынок систем бизнес-анализа : битва Давида и Голиафа /Е. Гореткина // PC Week/RE. – 2010. – № 11 (713). – С. 83–89.
5. Демчак І. М., Кучеров О. П., Савицька О. П. Аналітична інформаційна система «село» / І. М. Демчак, О. П. Кучеров, О. П. Савицька // Продуктивність агропромислового виробництва. – 2011. – № 19. – С. 45–52.
6. Shvydenko M. Approach to development of conception of the information system for agriculture and conservancy in

Ukraine / M. Shvydenko, E. Lavrov. – University Publishing House “V.APRILOV”. Volume 1. – Gabrovo, 2009. – P. 373–377.

7. Ярова І. І. Управління продажами на основі механізмів електронної комерції / І. І. Ярова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 2. – С. 23–28.

8. Гудзинський О.Д. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект): монографія / О.Д.Гудзинський, С.М. Судомир, Т.О.Гуренко – К. : ІПК ДСЗУ, 2010. – 212 с.

9. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.

10. Макаренко П. М. Розвиток механізмів державної підтримки особистих селянських господарств [Електронний ресурс]. / П. М. Макаренко. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2009_3/files/DU309_10.pdf.

11. Small Business Statistics / Інтернет сторінка Адміністрації малого бізнесу США // <http://www.sbaonline.sba.gov/aboutsba/sbastats.html>, 01.08.2005 р.

Reference:

1. Burtsev, V. V. (2007) Sovershenstvovanie sistemyi upravleniya sbyitom produktsii. Marketing v Rosssiii i za rubezhom, №6, P. 12–18. [in Russian]

2. Chumak, G. V. (2006) Strategiya Informatsynogo zabezpechennya APK I sllskogo naselennya do 2015 roku, K. : NAU, 45 p. [in Ukrainian]

3. Shvidenko, M. Z., Svinous I. V. (2011) Organlzatslyno–metodichnl pidhodi schodo formuvannya statystichnoyi Informatslyi v sllskomu gospodarstvl, Visnik agrarnoi nauki, № 11, p. 69–71. [in Ukrainian]

4. Goretkina, E. (2010) Ryinok sistem biznes–analiza : bitva Davida i Goliafa /E. Goretkina // PC Week/RE, № 11 (713), p. 83–89. [in Ukrainian]

5. Demchak I. M., Kucherov O. P., Savitska O. P. (2011) Analltichna Informatslyna sistema «selo» Produktivnlst agropromislovogo virobnitstva, №19, p. 45–52. [in Ukrainian]

6. Shvydenko, M. (2009) Approach to development of conception of the information system for agriculture and conservancy in Ukraine. University Publishing House “V.APRILOV”. Volume 1, Gabrovo, p. 373–377. [in English]

7. Yarova, I. I. (2010) Upravlnnya prodazhami na osnovl mehanlzmv elektronnoyi komertsii. Visnik Hmelnits-kogo natslionalnogo unlvrsitetu, №2, p. 23–28. [in Ukrainian]

8. O.D.Gudzinskiy, S.M. Sudomir, T.O.Gurenko (2010) Upravlinnya formuvannam konkurentospromozhnogo potentsialu pidpriemstv (teoretiko-metodologichniy aspekt): monograflya, K. : IPK DSZU, 212 p. [in Ukrainian]

9. Shumpeter, Y. (1982) Teoriya ekonomicheskogo razvitiya: (Issledovanie predprinimatelskoy pribyili, kapitala, kre-dita, protsenta i tsikla kon'yuntury). M.: Progress, 456 p. [in Russian]

10. Makarenko, P. M. Rozvitok mehanlzmlv derzhavnoyi pldtrimki osobistih selyanskih gospodarstv [Online]. Retrieved from:http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2009_3/files/DU309_10.pdf. [in Ukrainian]

11. Small Business Statistics / Internet storlnka Admnlstratslyi malogo blznesu SShA [Online]. Retrieved from: <http://www.sbaonline.sba.gov/aboutsba/sbastats.html>, 01.08.2005 r. [in English]